

Forklaringer på individuelle forskjeller i tilknytningsmønstre hos barn og voksne

Anne Mari Korbøl Torgersen

Forklaringer på individuelle forskjeller i tilknytningsmønstre hos barn og voksne

Er det mulig å skille tilknytningsatferd fra temperament og personlighet? Ikke hvis tilknytning måles med spørreskjemametoden i stedet for med intervju eller observasjon. Når de ulike målene overlapper hverandre, avsløres en tydeligere tendens til at tilknytning er påvirket av arv.

Tilknytning er ikke et entydig begrep. Det er heller ikke entydig hvilke faktorer som er med på å skape individuelle forskjeller i tilknytningsmønstre. Hypotesen om den sensitive mor har fått mye oppmerksomhet. Den understreker at sensitiv omsorg i spedbarnstiden er avgjørende for kvaliteten på senere sosial atferd. Men også bidrag fra genetikken kan øke forståelsen av hva som fører til utvikling av en trygg eller utrygg tilknytning. I denne artikkelen presenterer jeg noen av de mest fremtredende forklaringsmodellene. Tilknytningsatferd kan forveksles med temperament hos barn, og med personlighet hos voksne. At disse egenskapene langt på vei skyldes genetisk variasjon, viser forskning innenfor atferds-genetikk og molekylærgenetikk. Om genetikken ikke har direkte betydning, så har den stor betydning i samspill med miljømessige erfaringer. Arvens betydning ser ut til å øke dersom spørreskjemametoden benyttes istedenfor mer kvalitative vurderinger av observasjonsdata eller intervju.

Når vi snakker om tilknytning, refererer vi vanligvis til hvor nær vi står andre mennesker, hvor nært vi er knyttet til en spesiell venn, til en i familien, til en utvalgt kollega eller til en kjæreste. Den kliniske psykologen sier gjerne at for pasienten er det et mål å bedre sin tilknytning til relevante andre personer. Som med en rekke andre begreper har ordet en litt annen psykologteoretisk betydning. Innenfor faget har «tilknytning» en spesifikk teoretisk betydning og henviser til det nære avhengighetsbåndet som knyttes til en omsorgsperson fra spedbarnsalderen av. Det klare teoretiske budskapet er at de tidlige tilknytningserfaringene er modeller for senere sosiale relasjoner. Ifølge Bowlbys (1969/ 1982) *biologisk* forankrede teori må fire grunnleggende betingelser være tilstede for at en relasjon skal skille seg fra andre sosiale relasjoner og benevnes som «tilknytning»: Det må være en søken etter nærhet, engstelse og uro ved atskillelse, og en følelse av at tilknytnings personen er en trygg havn ved stress og en trygg base å utforske verden fra.

At god og sensitiv omsorg er bra for barn, trenger man ingen referanser for å påstå.

Men prosessene i utviklingen fram til voksen alder er ikke så fastlagte som man iblant kan få inntrykk av

«Tilknytning» har vært et velkjent begrep for utviklingspsykologer siden Bowlby først beskrev fenomenet på 1960-tallet. Det benyttes i klinisk arbeid og i forskning av både barn og voksne,

med og uten Bowlbys kriterier lagt til grunn. I første omgang utgjorde teorien en alternativ forståelse av spedbarnets utvikling i forhold til tidligere psykoanalytiske modeller, idet relasjonen til mor i større grad enn barnets eget indre ble fokus for oppmerksomheten. Tilknytningsteorien var også mer tilgjengelig for forskning enn de psykoanalytiske teoriene, som ofte bygget sine antagelser på kvalitative retrospektive erfaringer fra klinisk arbeid med voksne. I første omgang ved innføring av en validert observasjonsmetode av relasjonen mellom mor og barn. Med Fremmedsituasjons-prosedyren (FSP) (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978) ble de akademiske utviklingspsykologene så å si invitert inn i klinikernes forværelser. Fra 1970-tallet ble forskningen på ettåringenes reaksjon på det skremmende og fremmede satt i system, og det vokste fram en omfattende forskningstradisjon der barnets strategi for å møte stress blir målt og benevnt som ulike former for tilknytningsmønstre. Den trygge tilknytningen (type B, trygg) ble utledet der barnets strategi er en naturlig negativ reaksjon på at mor forlater rommet, og at barnet ved gjenforening søker henne for trøst, og lar seg trøste. Utrygghet viser seg hovedsakelig ved to ulike strategier – enten ved å ha svake og likegyldige reaksjoner både ved atskillelse fra mor og ved gjenforening (type A, engstelig og unnvikende), eller ved å reagere sterkt og være utrøstelig i samme situasjoner (type C, engstelig og ambivalent). En tredje form for utrygghet er der barnet ikke har utviklet noen enhetlig strategi, men er desorganisert (type D) i møtet med stress.

Selve utgangspunktet for tilknytningsteorien er at summen av tidlige gjentakende erfaringer fra mor–barn-relasjonen i spedbarnsalderen lagres som indre arbeidsmodeller for senere sosiale relasjoner. Det er først og fremst kvaliteten på disse tidlig etablerte arbeidsmodellene som regnes som avgjørende for senere sosial fungering. Barneklirikere og forskende utviklingspsykologer er stort sett enige om at omsorgspersons sensitivitet er en grunnleggende faktor for barns trygge tilknytning (Broberg, Risholm Mothander, Granqvist & Ivarsson, 2008), og at det utgjør et viktig grunnlag for det voksne tilknytningsmønsteret.

Tilknytningsforskningen har siden 1980-tallet også interessert seg for individuelle forskjeller i tilknytningsatferd hos voksne. Ifølge Bowlbys teorier ville de tidlig utviklede arbeidsmodellene i hovedsak ha en avgjørende betydning for kvaliteten på relasjoner til andre resten av livet. En person som i barndommen hadde utviklet en trygg tilknytning, ville som voksen vise en reflektert åpenhet i forhold til andre mennesker med mulighet for utvikling av tillitsfulle relasjoner. Ut fra denne tenkningen ble det utarbeidet et omfattende intervju for å måle tilknytningsatferd også hos voksne, Adult Attachment Interview (AAI; Main, Kaplan & Cassidy, 1985).

Utgangspunktet for dette intervjuet er assosiasjoner omkring erfaringer med foreldrene fra tidlig barndom. Den intervjuede gir eksempler på minner fra tidlige opplevelser med omsorgspersonene, spesielt i situasjoner der fare og utrygghet kunne oppstå og i forbindelse med tap. I likhet med «FSP» for barn bygger temaene i intervjuet på at det er i utrygge situasjoner en person gir uttrykk for sine tidlig ervervede og mest egentlige strategier i møte med stress. Selve kvaliteten på disse narrativene blir så vurdert i forhold til hvor lett tilgjengelige minnene er, og i hvilken grad også omtalen av mulige traumatiske hendelser skjer på en sammenhengende og reflektert måte. Narrativene viser de ulike mestringsstrategiene personen tar i bruk. På grunnlag av disse vil en trent bedømmer foreta den endelige vurderingen av om personen har en trygg eller utrygg tilknytning. *Trygg tilknytning* vises ved en åpen og reflektert holdning til egen historie. Følelser og tanker som minnene vekker blir ikke holdt tilbake, men blir heller ikke overveldende dominerende. Refleksjoner får preg av mentalisering der innsikt i egne og andres mentale tilstander er tilgjengelig. *Den utrygge tilknytningen* beskrives innenfor to hovedkategorier etter hva som preger kvaliteten på fortellingene: «Utelatende» («*Dismissing*») beskriver emosjonell blokkering og en person som tenderer til å klare seg selv og ikke gå inn i nære emosjonelle relasjoner. «Overopptatte» («*Preoccupied*») beskriver den emosjonelt ustabile person med konflikthfulle relasjoner der logisk tenkning holdes unna. De tre hovedkategoriene er inndelt i flere underkategorier slik at det blir gradvise overganger, men fremdeles kategoriske betegnelser. I tillegg finnes en gruppe uten enhetlig strategi («cannot classify», CC), ofte bestående av personer med klinisk symptomatologi. Personer som har opplevd et tap eller et traume og som ikke har klart å bearbeide dette, får en tilleggsskår («Unresolved», U). I vitenskapelige artikler refereres det oftest kun til de tre eller fire hovedkategoriene, andre ganger til de dikotome summerte målene Trygg og Utrygg eller til det kontinuerlige målet: grad av sammenhengende historiefortelling (coherence).

En metastudie av van IJzendoorn og Bakermans-Kranenburg (1996) viste at av de som kunne klassifiseres i normalbefolkningen, var fordelingen ca. 58 % trygt tilknyttede, 24 % «dismissing» og 18 % «preoccupied». I den samme undersøkelsen fikk 19 % tilleggsskåren U, som tyder på et ubearbeidet tap eller traume. Fordelingene varierer i ulike kulturer og med ulike utvalg. I miljøer preget av savn og mishandling kan antall utrygt tilknyttede øke dramatisk (van IJzendoorn, Schuengel & Bakermans-Kranenburg, 1999).

Tilknytningsatferd forstått som temperament hos barn og som personlighet hos voksne

Parallelt med tilknytningsforskningen på 1970-tallet vokste en annen tradisjon seg sterk, nemlig temperamentsforskningen, som også uttalte seg om årsaken til individuelle forskjeller hos spedbarna. Beggeretningene hadde som utgangspunkt en kritisk holdning til de daværende psykoanalytiske forklaringsmodellene. Mens Bowlby ville forankre mer av forklaringene på atferdsvariasjoner til omsorgspersonens holdninger, var Thomas og Chess (1977), som utviklet temperamentsteoriene, mer opptatt av medfødte egenskaper hos barnet. Temperament ble av dem beskrevet som ni ulike atferdsområder (aktivitet, regelmessighet, tilnærming, tilpassing, responsterskel, intensitet, oppmerksomhet, distraherbarhet, humør) som kunne observeres normalfordelt fra fødselen av. Rothbart og Bates (2006) gir en oppdatert definisjon av temperament: «Konstitusjonelt baserte individuelle forskjeller i reaktivitet og selvregulering; innen affekter, aktivitet og oppmerksomhet». Ifølge temperamentsteorien var en viktig årsak til noen av tegnene på barns trygge atferd heller arven fra foreldrene enn deres sensitive omsorg. Likevel var det samspillet mellom barnet med sitt uttrykk og omsorgspersonen med sine gjensvar som ble sett på som den aller viktigste kliniske intervensjon i begge tradisjonene, og som ga innspill til utvikling og endring.

Da forskningen på individuelle reaksjonsmåter hos spedbarn var vel etablert både når det gjaldt temperament og tilknytning, ble det klart at begge tilnærmingene tok metodisk utgangspunkt i registrering og observasjon av noen av de same typer individuelle forskjeller i barns atferd, for eksempel hvor trøstbart barnet er etter en atskillelse fra mor. Mange av atferdsspørsmålene i spørreskjemaene var overlappende, både som mål på temperament og som mål på tilknytningsatferd. Etter opphetede diskusjoner på 1980-tallet om hvorvidt de observerte individuelle forskjellene i atferd var forårsaket av mors sensitivitet, eller rett og slett skyldtes medfødt temperament hos barnet, ble forskere innenfor utviklingspsykologien stort sett enige om at begge hadde rett. De fleste mente at en fullstendig forklaring må ha med seg både mors sensitivitet og barnets medfødte atferdstendenser, og det var samspillet mellom disse faktorene som var avgjørende (Smith & Ulvund, 1999).

Når det gjaldt studier av voksen tilknytning, utviklet det seg en forståelse av at de ulike tilknytningsmønstrene i større grad reflekterer forskjeller i personlighet enn resultatet av tidlige barndomserfaringer. Disse tankene utviklet seg parallelt med forskning på spørreskjemabaserte måter å male voksen tilknytningsatferd på. På markedet finnes det flere alternative mål på voksen tilknytning som er kortere og enklere å administrere enn AAI. Et av de mest brukte er det

selvutfyllende spørreskjemaet «Experiences in Close Relationships Inventory » (ECRI ; Brennan, Clark & Schaver, 1998). Dette tar utgangspunkt i Bowlbys tanker om at foreldrene vil være permanente medlemmer i et tilknytningshierarki med flere tilknytningspersoner, men etter hvert få en sekundær posisjon i forhold til romantisk partner (Hazan & Zeifman, 1994). Det vil si at det er mulig å anslå de underliggende arbeidsmodellene ved å måle den voksnes relasjon til en partner. Hazan og Shaver (1987) var de første som utviklet et enkelt spørreskjema der ønske om nærhet til og avhengighet av partneren ble utforsket, og der tilknytning ble målt kategorisk (trygg/utrygg). Senere ble metoden endret av Bartholomew og Horowitz (1991). I stedet for å sortere personer i kategorier som trygg eller utrygg blir de vurdert i forhold til to underliggende kontinuerlige dimensjoner som forklarer det meste av variasjonen i besvarelsene: «tilknytningsengstelse » og «tilknytningsunnvikelse », gjerne kalt tilknytningsstil. Høy skåre på «tilknytningsengstelse» innebærer en utrygghetsform som tilsvarer «Preoccupied » i AAI-tradisjonen, og betyr at personen er engstelig for ikke å få nok nærhet, og overdriver sin søken etter tette forhold. Høy skår i den andre dimensjonen, «tilknytningsunnvikelse », er mer lik «Dismissing » utrygghet i AAI, og står for at man heller enn å gå for tett på sin partner trives best med avstand og føler ubehag ved for tette forhold. Innenfor denne tradisjonen er det vanlig å understreke at tilknytning ikke bør beskrives i kategorier, som trygg eller utrygg, men i dimensjoner, som tilsier at vi har ulike grader av ulike former for trygghet. Også i skåring av AAI er det i en metaundersøkelse av 511 AAI-protokoller som er analysert i detalj, funnet at for de to kategoriene trygg og dismissing kan en underliggende kontinuerlig dimensjon forklare mer av variasjonen enn den kategoriske skåringen (Roisman, Fraley & Belsky, 2007).

Innenfor forskning på voksnes tilknytning i dag er denne selvutfyllende spørreskjemametoden langt den vanligste. Metoden har en stor fordel framfor det ressurskrevende AAI-intervjuet, også når det gjelder antall personer som kan studeres. Begge metodene måler kvaliteten av voksen tilknytning ved å måle underliggende arbeidsmodeller, og har også til felles å måle de to dimensjonene tilknytningsrelatert engstelse og tilknytningsrelatert unnvikelse.

Flere undersøkelser har vist sammenhenger mellom personlighet og tilknytning; trygt tilknyttede voksne personer er gjerne ekstroverte, mens utrygge skårer høyt på nevrotisme (Nofle & Shaver, 2006). Donnelan og medarbeidere (2008) fant at tilknytning målt med spørreskjema hadde en tilnærmet like stor arvelighetskomponent som den for personlighet for begge de to dimensjonene tilknytningsengstelse og tilknytningsunnngåelse. De fant også at de samme genetiske faktorene forklarte mye av den funne korrelasjonen mellom personlighet og

tilknytningsdimensjonene. En annen undersøkelse har kommet fram til liknende resultater kun for dimensjonen tilknytningsengstelse, men funnet at tilknytningsunnngåelse var mindre påvirket av arv og mer av mulige felles tilknytningserfaringer (**Crawford, Livesley, Jang, Shaver, Cohen & Ganiban, 2007**). Disse foreløpige resultatene peker i retning av at den formen for utrygg til knytning der følelsene er fraværende (tilknytningsunnngåelse), er mer avhengig av erfaringer, mens den emosjonelt labile (tilknytningsengstelse) er mer påvirket av arv.

Atferdsgenetiske forklaringsmodeller

Donnelan og medarbeidere hevder at tilknytningsatferd kan likestilles med en variant av personlighet (Donnelan, Burt, Levendosky & Klump, 2008). Derfor mener de også at denne atferden er like arvbar. Innenfor atferdsgenetikken anslås det at 50–60 % av variasjonen for de fleste mål på personlighet er genetisk bestemt (McCrae, Costa, Ostendorf et al., 2000).

Atferdsgenetikkens modeller forklarer variasjon av en egenskap med tre komponenter:

1) genetiske faktorer, 2) miljø som skaper likhet (i litteraturen kalt «delt miljø», eller shared environment) og 3) miljø som skaper forskjell («ikke-delt miljø», eller non-shared environment). Den «ikkedelte» miljøpåvirkningen innbefatter både at to søsken har vært utsatt for ulike hendelser, men også at to søsken kan reagere forskjellig på samme hendelse, og betyr kort sagt at samme miljø ikke bidrar til å skape likhet. Den samme autoritære oppdragelse kan for eksempel føre til hemmet atferd hos et forsiktig og følsomt barn, men skape trass og selvstendighet hos en ungdom som er utadvendt og aktiv. Miljøfaktorer som har en såpass stor gjennomslagskraft at de fører til like konsekvenser for søsken med ulik arv (som i atferdsgenetikken noe misvisende altså benevnes som «delt miljø»), har vært vanskelig å finne innenfor atferdsgenetisk forskning av normalfordelte egenskaper og normalfordelt atferd. Dette er rimelig nok siden søsken er forskjellige og oftest har sin individuelle måte å reagere på, selv på samme mor og i samme situasjon. Slike forhold fører til at de fleste miljøpåvirkninger registreres som miljø som skaper ulikhet («ikke-delt miljø») (Rutter, 2011; Torgersen & Janson, 2002). Hvis en påvirkningsfaktor derimot vurderes til å ha en spesielt sterk gjennomslagskraft, eller overordnet betydning, vil man forvente at selv ulike søsken vil reagere likt. Tilknytningsteorien forventer for eksempel at mors egen trygge tilknytning bestemmer om barnet blir trygt tilknyttet. Dette innebærer at også eneggede og toeggede tvillinger i like stor grad skulle bli trygge eller utrygge bare av å ha den samme mor. Hvis det forholder seg slik, skulle ideelt sett «delt

miljø» stå for det meste av forklaringen på et barns trygghetsatferd. I atferds-genetisk forskning står nettopp studiet av forskjeller inne tvillingpar sentralt.

Tvillingstudier av barn. To tvillingundersøkelser som målte tilknytning med «FSP» i tidlig barndom, viser at «delt miljø» forklarer hele 50 % av den miljømessige påvirkningen. Om barnet var trygt eller utrygt, var bare minimalt påvirket av arv i disse studiene (Bokhorst, Bakermans-Kranenburg, Fearon, van IJzendoorn, Fonagy, Schuengel, et al., 2003; O'Connor & Croft, 2001). Dette ble tatt som en bekreftelse på tilknytningsteoriens påstand om at en fellesfaktor fører til trygghet hos spedbarnet, noe som ifølge teorien kan være den trygge mor. Temperament derimot, som ble målt ved hjelp av spørreskjema i samme undersøkelse, viste seg å være bestemt av genetiske og ikke-delte miljøfaktorer

En annen tvillingstudie, der tilknytningsatferd ble målt på en alternativ måte ved observasjon, men ikke med «FSP» (Finkel & Matheny, 2000), kom til et annet resultat, der både arv og ikke-delt miljø har avgjørende betydning. Vi blir minnet på at selve målemetoden er av betydning for i hvilken grad man ser tegnene på arv, og er blant annet avhengig av størrelsen på det tvillingutvalget som studeres (Visscher, Gordon & Neale, 2008).

Arvens betydning for temperament hos barn har fått sterk støtte i tvillingforskningen, også der ulike målemetoder som intervju av mor, observasjon og selvutfyllende spørreskjema er benyttet (Goldsmith, 1983; Torgersen, 1987). En medvirkende årsak til ulike resultater innenfor utviklingspsykologisk forskning av temperament og tilknytning, kan være at de som var opptatt av barnets medfødte variasjoner, ofte studerte barn fra veletablerte hjem fra homogeny middelklasse (som Thomas og Chess, 1977), mens de som var opptatt av å se på betydningen av mors evne til å gi sensitiv oppmerksomhet, fant sine studieobjekter blant slumbeboere i storbyen (Sroufe, 1984). Innenfor atferds-genetikken er det kjent at arvelige tendenser kommer tydeligere fram i sosialt homogene utvalg der miljøbetingelser ikke er så avvikende at de overskygger arven (Rutter, 2011; Tuvblad, Grann & Lichtenstein, 2006). At ekstreme aversive miljøforhold i større grad kan ha en felles innflytelse / skape like reaksjoner, kan man også se ut fra en del senere forskning av psykopatologiske tilstander, der man oftere enn for normalatferd finner at miljøfaktorene kan ha en innvirkning som viser målbare like reaksjoner (Burt, 2009).

Eksempler fra tvillingforskning tyder altså på at det er en felles faktor som har lik innvirkning på søsken i barndommen, både når dette regnes ut via statistiske, teoretiske modeller, og når spesifikke sterkt stressende miljøfaktorer er målt. Funnene er likevel ikke entydige, fordi

undersøkelser som benytter andre metoder enn «FSP», ikke finner en slik likhetsskapende faktor, men heller finner tegn på arv.

Tvillingstudier av voksne. Også innenfor voksen tilknytning er arvelighetsspørsmålet utforsket med tvillingstudier. En mindre studie som benyttet AAI-metoden, tyder på at arven har en viss betydning selv om «delt miljø» også viste sin innflytelse fordi eneggede og toeggede tvillingpar fikk ganske like tilknytningsskårer (Torgersen, Grova & Sommerstad, 2007). Større studier som målte tilknytning til partner med ECRI -metoden, viser at den genetiske påvirkningen er betydelig, og det meste av miljøpåvirkningen er av den typen som gjør søsken forskjellige (Brussoni, Jang, Livesley & MacBeth, 2000; Donnelan, Burt, Levendosky & Klump, 2008).

Molekylærgenetiske forklaringsmodeller

I atferdsgenetikken vurderes virkningen av arv og miljø ut fra statistiske og teoretiske modeller. Resultatene har vist at begge deler er viktige for utvikling av tilknytningsmønstre. Forskerne undersøker nå genetiske og miljømessige faktorer mer spesifikt.

Til tross for et felles ønske om at mest mulig legges til rette for en god tidlig start i livet, er ikke en og samme form for omsorg best for alle

Innenfor tilknytningsforskningen har det skjedd en rivende utvikling i å se på betydningen av enkeltgener i molekylærgenetiske studier, og på hvilken betydning enkelte genvarianter har i ulike spesifikke miljøsammenhenger (Gervai, 2009). En variant av molekylærgenetikken er epigenetisk forskning, som studerer hvordan spesifikke gener kan påvirkes allerede under fostertiden indirekte via ulike miljøbetingelser. Selv om miljøet ikke kan endre selve DNA -sekvensen, så kan det påvirke effekten av genet slik at virkningen av et gen kan slås av og på. Denne forskningstradisjonen er i stadig utvikling og vil i økende grad kunne gi bidrag til forståelse av tilknytningsfenomenets utviklingsprosesser (Meaney, 2010).

Resultatene tyder på at molekylærgenetisk arkitektur har sammenheng med disorganisert tilknytning hos spedbarn, der ulike varianter av genetiske komponenter i neste omgang regulerer viktige neurotransmittere (Gervai, Nemoda, Lakatos, et al., 2005). Samspill mellom genetiske strukturer og miljømessige påvirkninger er funnet der ingen av faktorene hadde en egen betydning, kun når begge faktorer var til stede samtidig (Caspi, McClay, Moffitt et al., 2002). Tilstedeværelse av en spesifikk genetisk variant modifiserte ikke bare forholdet mellom mors sensitivitet og

tilknytningstrygghet, men også forholdet mellom trygg tilknytning hos barnet og senere evne til emosjonsregulering ved to til fire års alder. (Barry, Kochanska, Philibert, 2008).

Slike studier er av teoretisk betydning for selve tilknytningsteorien. En sentral hypotese innenfor denne er ideen om kontinuitet i utviklingen (Hazan & Shaver, 1987), selv om Bowlby mente at modifisering kan skje ved terapi eller via ekstreme opplevelser. Den tidlige forskningen på dette området viste at mødre med en trygg tilknytningsatferd hadde spedbarn som også var trygt tilknyttet, målt ved «FSP» (Grossman & Grossman, 1999; Main, Hesse & Kaplan, 2005). Senere forskning, der trygghet i tilknytning er målt hos spedbarn og senere med AAI hos samme person i ung voksen alder, viste derimot at kontinuiteten varierer betydelig (Fraley, 2002). Svakest kontinuitet ble funnet i høyrisikoutvalg.

Når høyrisikogrupper er studert spesielt, blir denne mangelen på prediktiv verdi, denne uoverensstemmelsen mellom teori og forskning, benevnt som «The transmission gap». I en metaanalyse av forskning på sammenhenger mellom mødre klassifisert som disorganisert i tilknytning og deres spedbarn, fant man at bare ca 25 % av variasjonen i barns disorganisering kunne forklares av mors tilknytningsstil (Madigan, Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, Moran, Pederson & Benoit, 2006) Det vil si at 75 % av forskjellene må ha en annen forklaring. Noe av denne forklaringen ser ut til å ligge i barnets gener. Bakerman-Kranenburg og van IJzendoorn (2006) har tilnærmet seg dilemmaet ved å måle spesifikke miljøforhold og se hvordan de virker ulikt på ulike genotyper. I en studie der barn er delt i to grupper med ulike genetiske varianter, begge grupper med en traumatisert og utrygg mor, refererer de nettopp til at det er kombinasjonen av å ha et risikogen og en «risikomor» som kan føre til utvikling av en disorganisert tilknytning hos barnet. Uten risikogenet var det ikke lenger noen sammenheng mellom «risikomoren» og barnets utrygge tilknytning. I en kontrollgruppe med barn av begge gentyper, men med trygge mødre, utviklet ikke barna disorganisert atferd. Forskerne understreker betydningen av å måle spesifikke miljøforhold bedre i atferds-genetisk forskning, mens resultatene også viser at spesifikke geners betydning spiller en rolle for tilknytningsteori og tilknytningsforskning.

Metodeforskjeller som forklaringsfaktor

Hvilke påvirkningsfaktorer som ligger bak observert tilknytningsatferd, ser ut til å ha sammenheng med metoden som benyttes. Det er store variasjoner i hvordan tilknytning måles (observasjon,

intervju, spørreskjema), hvilke statistiske analysemetoder som brukes, om genetiske faktorer utledes fra tvillingforskning eller fra molekylærgenetiske analyser, og hvilken alder tilknytning måles i. Hver metode har sine styrker og svakheter.

I litteraturen refereres det oftere til resultater som tyder på at en likhetskapende miljøpåvirkning og mindre arv finnes i undersøkelser av barn mer enn i undersøkelser av voksne. Den arv–miljø-diskusjonen som føres innenfor voksenfeltet for tilknytningsstudier, kan likne på den diskusjonen som tidligere var sentral i forskning på barns temperament og tilknytning. At resultater blir noe ulike for barn og voksne, kan skyldes at tilknytningspersonen er mor i barnestudiene og romantisk partner i voksenstudier. En annen forskjell er de mange ulike målene på tilknytning. De fleste studier av tilknytning hos barn benytter seg av FSP-observasjoner, og de fleste mål på temperament bruker spørreskjema. De fleste forskningsstudier av voksen tilknytning benytter ECRI -spørreskjema, men de fleste klinisk rettede studier av voksne, der også mor er regnet som tilknytningsperson, benytter AAI-intervjuet. AAI-målet på tilknytning hos voksne og målet av barnets reaksjoner i en FSP-situasjon baserer seg på en testers personlige vurdering, mens personlighetsmål av voksne og temperament hos barn oftest vurderes via atferdsbeskrivelser i et spørreskjema.

AAI-intervjuet tar utgangspunkt i tidlige erfaringer med foreldre og vurderes via en komplisert og detaljert skåringsprosedyre, bygget på antakelsen om at metoden tapper ubevisste prosesser. ECRI tar utgangspunkt i beskrivelse av opplevd nærhet i nåtidige romantiske partnerrelasjoner, og forholder seg mer til atferdsbeskrivelser her og nå. Skåringen av AAI foregår ved at helheten i det detaljerte intervjuet blir vurdert. Selv om skåreren eksplisitt ikke skal ta hensyn til faktiske barndomserfaringer, utgjør slike beskrivelser deler av intervjuet. Det skal en god og nøytral forsker til for ikke å bli påvirket av teorien i sin skåring, og derfor gi en utrygg tilknytningsskår på grunnlag av faktiske traumatiske barndomsopplevelser heller enn på omtalen av dem. En slik skåring vil tendere til å gi begge barna i både eneggede og toeggede tvillingpar mer lik vurdering, siden de ofte deler viktige traumatiske barndomserfaringer. Dette vil gi stor likhet innenfor paret hos begge tvillingtyper og derved minske ravnens betydning og øke betydningen av delt miljø

Et dilemma er også at de to metodene, AAI og ECRI , korrelerer dårlig med hverandre. I en metaanalyse av Roisman, Holland, Fortuna, Fraley, Clausell, og Clarke (2007) var utrygghet målt med AAI og ECRI bare svakt korrelert med hverandre. Det kan se ut til at metodene måler ulike sider ved tilknytningsfenomenet.

Et tegn på dette er de tydelige kjønnsforskjellene som er funnet når det er brukt spørreskjema, et fenomen som ikke er rapportert fra AAI-studier (Bakermans- Kranenburg og van Ijzendoorn, 2010). I en stor metaundersøkelse (N= 66132) av de to dimensjonene som beskrives i ECRI (Del Giudice, 2011), ble det funnet tydelige kjønnsforskjeller. Menn fikk generelt klart høyere skårer på tilknytningsunnvikelse og lavere på tilknytningsengstelse enn kvinner. Det vil si at de ønsker seg mindre nærhet til partner. Disse resultatene var tydeligere i generelle populasjonsutvalg enn i studentutvalg, og varierte med geografiske kulturer. At denne tendensen var mindre i USA enn i en del andre land, blir sett i sammenheng med at studentutvalg er hyppig benyttet i forskningen i USA . Menns tendens til unnvikelse økte med alderen, og kjønnsforskjell i engstelse var størst i unge år. Kjønnsforskjellene var tydeligere hos utrygge enn hos trygge personer. Selv om metodeforskjellene kan øke mistanken om at det er ulike aspekter ved tilknytning som måles, ser det likevel ut til at arvelige faktorer forklarer deler av forskjellene i tilknytningsatferd både hos voksne og barn, og målt med ulike metoder og i forhold til ulike tilknytningspersoner.

I diskusjonen over hva tilknytningsatferd egentlig er, om det har sitt utgangspunkt i arvede strukturer eller i tidlige erfaringer, om tilknytningen gjelder til mor eller til partner, er et nylig lansert forslag at man kombinerer ulike tilnærminger og synspunkter i en tanke om et felles nettverk. De foreslår at tilknytning kan sees på som et hierarkisk system i et nettverk (Collin & Read, 1994; Sibley & Overall, 2010). Tilknytningsrepresentasjoner overfor en enkel tilknytningsfigur (mor, partner e.l.) tenkes å ligge under et høyere nivå som er domenespesifikt (gjelder alle personer innenfor samme område, for eksempel omsorgspersoner, venner, partnere), mens det høyeste nivået ligner mer et disposisjonelt trekk, en typisk måte å reagere på som er konsistent over mange typer relasjoner. Dette trekket kan ligne på et personlighetstrekk, som igjen er det aspektet som er påvirket av arv. Benyttes denne måten å tilnærme seg diskusjonen på, kan det bli rom for ulike forklaringsmodeller innenfor ulike nivåer i dette nettverket.

Konklusjon

At god og sensitiv omsorg er bra for barn, trenger man ingen referanser for å påstå. Men prosessene i utviklingen fram til voksen alder er ikke så fastlagte som man iblant kan få inntrykk av. Mest av alt må det være klart at sammenhenger rundt tilknytning er komplekse, og at når man skal vurdere den individuelle variasjonen i det vi kaller tilknytningsatferd, må man ta med i beregningen at mye av

variasjonen skyldes arvelige egenskaper i tillegg til god omsorg. Iboende egenskaper både hos barn og voksne spiller inn i samspillprosesser med erfaringer som påvirker tilknytningstrygghet, enten det er i form av temperament hos barn, personlighet hos voksne, eller målt som genetisk variasjon. Dette betyr at man i det kliniske arbeidet må ta hensyn både til omsorgsmiljø og til iboende egenskaper. Spesielt i omsorgsdelen i forebyggende arbeid er det viktig å huske på at til tross for et felles ønske om at mest mulig legges til rette for en god tidlig start i livet, er det ikke en og samme form for omsorg som er best for alle, og den gode spedbarnsomsorgen gir ikke full garanti for senere positiv utvikling. Slike betraktninger er viktige for økt teoretisk forståelse for det kompliserte samspillet som ligger til grunn for utviklingsprosesser og endringspotensialer, for hvordan en person i sitt livsløp utvikler seg til en trygg eller utrygg person.

Referanser

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bakermans-Kranenburg, M. J. & van IJzendoorn, M. H. (2006). Gene-environment interaction of the Dopamine D4 Receptor (DRD4) and observed maternal insensitivity predicting externalizing behavior in preschoolers. *Wiley Periodicals*, 48, 406–409.
- Bakermans-Kranenburg, M. J. & van IJzendoorn, M. H. (2010). Invariance of adult attachment across gender, age culture, and socioeconomic status? *Journal of Social and Personal Relationships*, 27, 200–208.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Barry, R.A., Kochanska, G. & Philibert, R.A. (2008). G x E interaction in the organization of attachment: mothers' responsiveness as a moderator of children's genotypes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 1313–1320.
- Bokhorst, C.L., Bakermans-Kranenburg, M.J., Fearon, P., van IJzendoorn, M. H., Fonagy, P. Schuengel, C. et al. (2003). The importance of shared environment in mother–infant attachment security: A behavioral genetic study. *Child Development*, 74, 1769–1782.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol.1. Attachment* (2. utg.). New York: Basic Books.
- Broberg, A., Risholm Mothander, P., Granqvist, P. & Ivarsson, T. (2008) *Anknytning i praktiken*, Stockholm: Natur och kultur.

- Brennan, K. A., Clark, C. L. & Schaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult romantic attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W.S. Rholes (red.), *Attachment theory and close relationships* (s. 46–76). New York, NY: Guilford Press.
- Brussoni, M. J., Jang, K. L., Livesley, W. J. & MacBeth, T. M. (2000). Genetic and environmental influences on adult attachment styles. *Personal Relationships*, 7, 283–289.
- Burt, S. A. (2009). Rethinking environmental contributions to child and adolescent psychopathology: A meta-analysis of shared environmental influences. *Psychological Bulletin*, 135, 608–637.
- Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill, J., Martin, J., Craig, I. W., Taylor, A. & Poulton, R. (2002). Influence on life stress on depression: moderation by a polymorphism in the 5-HTT gene. *Science*, 301, 386–389.
- Collins, N. L. & Read, S. J. (1994). Cognitive representations of adult attachment: The structure and function of working models. In K. Bartholomew & D. Perlman (red.), *Advances in personal relationships: Vol. 5. Attachment processes in adulthood* (s. 53–90). London: Jessica-Kingsley.
- Crawford, T. N., Livesley, W. J., Jang, K. J., Shaver, P. R., Cohen, P. & Ganiban, J. (2007). Insecure attachment and personality disorder: A twin study of adults. *European Journal of Personality*, 21, 191–208.
- Del Giudice, M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 193–214.
- Dinero, R. E., Conger, R. D., Shaver, P. R., Widaman, K. F. & Larsen-Rife, D. (2008). Influence of family of origin and adult romantic partners on romantic attachment security. *Journal of Family Psychology*, 22, 622–632.
- Donnelan, M. B., Burt, S. A., Levendosky, A. A. & Klump, K. L. (2008). Genes, personality, and attachment in adults: A multivariate behavioral genetic analysis. *Personality and social psychology bulletin*, 34, 3–16.
- Finkel, D. & Matheny, A. P. (2000). Genetic and environmental influences on measures of infant attachment security. *Twin Research*, 3, 242–250.
- Fraley, R. C. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: Meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 123–151.

- Gervai, J. (2009). Environmental and genetic influence on early attachment. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3:25 (Open Access).
- Gervai, J., Nemoda, Z., Lakatos, K., Ronai, Z., Toth, I., Ney, K. & Sasvari-Szekely, M. (2005). Transmission disequilibrium tests confirm the link between DRD4 gene polymorphism and infant attachment. *American Journal of Medical Genetic & Neuropsychiatric Genetic*, 132B, 126 - 130.
- Goldsmith, H. H. (1983) Genetic influences on personality from infancy to adulthood. *Child Development*, 54, 331–355.
- Grossmann, K. E. & Grossmann, K. (1999). A wider view of attachment and exploration: Stability and change during the years of immaturity. I J. Cassidy & P. R. Shaver (red.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*. (s. 760 - 786). New York: The Guilford Press.
- Hazan, C. & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511 - 524.
- Hazan, C. & Zeifman, D. (1994). Sex and the psychological tether. I K. Bartholomew & D. Perlman (red.), *Attachment theory and close relationships* (s.15 - 177). London: Jessica Kingsley.
- Madigan, S., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Moran, G., Pederson, D. R. & Benoit, D. (2006) Unresolved states of mind, anomalous parental behavior, and disorganized attachment: A review and metaanalysis of a transmission gap. *Attachment and Human Development*, 8, 89 - 111.
- Main, M., Hesse, E. & Kaplan, N. (2005). Predictability of attachment behavior and representational processes at 1, 6, and 19 years of age: The Berkeley Longitudinal Study. I K. E. Grossmann, K. Grossmann & E. Waters (red.), *Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies*. New York: Guilford Press.
- Main, M., Kaplan, N. & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. I I. Bretherton & E. Waters (red.), *Growing points of attachment theory and research*. Monographs of the society for research in child development, 50(1 - 2,serienr. 209), 66 - 104.
- McCrae, R. R., Costa, P. T. J., Ostendorf, F., Angleitner, A., Hrebickova, M., Avia, M. D., Sanz, J., Sanchez-Bernardos, M. L., Kusdil, M. E., Woodfield, R., Saunders, P. R. & Smith, P. B.

- (2000). Nature over nurture: temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 173–186.
- Meaney, M. J. (2010). Epigenetics and the biological definition of Gene x Environment interactions. *Child Development*, 84, 42–79.
- Noftle, E. E. & Shaver, P. R. (2006). Attachment dimensions and the big five personality traits: Associations and comparative ability to predict relationship quality. *Journal of research in Personality*, 40, 179–208.
- O'Connor, T. G. & Croft, C. M. (2001). A twin study of attachment in preschool children. *Child Development*, 72, 1501–1511.
- Olafsen, K. S., Torgersen, A. M. & Ulvund, S. E. (2011). Temperament som bidrag i en skreddersydd spedbarns- og småbarnspraksis. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 48, 845–855.
- Roisman, G. I., Fraley, C. & Belsky, J. (2007). A taxometric study of the Adult Attachment interview. *Developmental Psychology*, 43, 675–686.
- Roisman, G. I., Holland, A., Fortuna, K., Fraley, R. C., Clausell, E. & Clarke, A. (2007). The Adult Attachment Interview and self-reports of romantic attachment: Associations across domains and methods. *Personal Relationships*, 7, 25–43.
- Rotbarth, M. K. & Bates, J. E. (2006). Temperament. I W. Damon & R. M. Lerner (seriered.) & N. Eisenberg (volumred.), *Handbook in child psychology. Vol 3: Social, emotional, and personality development* (6. utg.) (s. 99–166). New York: Wiley.
- Rutter, M. (2011). Commentary: Revisiting the dismissal of shared environmental influences as argued by Burt et al. (2011). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(5), 527–528.
- Sibley, C. G. & Overall, N. C. (2010). Modeling the hierarchical structure of personality -attachment association: Domain diffusion versus domain differentiation. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(1), 47–70.
- Smith, L. & Ulvund, S. E. (1999). *Spedbarnsalderen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Sroufe, L. A. (1984). Infant–caregiver attachment and patterns of adaptation in preschool: The roots of maladaptation and competence. M. Perlmutter (red.), *Minnesota Symposium in child Psychology* (Vol. 16). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Torgersen, A. M. (1987). Longitudinal research on temperament in twins. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae*, 36, 145–154.

- Torgersen, A. M. & Janson, H. (2002). Why do twins differ in personality: Shared environment reconsidered. *Twin research*, 5, 44–52.
- Torgersen, A. M., Grova, B. & Sommerstad, R. (2007). A pilot study of attachment patterns in adult twins. *Attachment and Human Development*, 9, 127–138.
- Thomas, A. & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Tuvblad, C., Grann, M. & Lichtenstein, P. (2006). Heritability for adolescent antisocial behavior differs with socioeconomic status: geneenvironment interaction. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 734–743.
- van IJzendoorn, M. H. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1996). Attachment representations in mothers, fathers, adolescent, and clinical groups: A meta-analytic search for normative data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 1, 8–21.
- van IJzendoorn, M. H., Schuengel, C. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: metaanalysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Developmental Psychopathology*, 11, 225–249.
- Visser, P.M., Gordon, S. & Neale, M.C. (2008). Power of the classical twin design revisited: II detection of common environmental variance. *Twin Research and Human Genetics*, 11, 1, 48–54.